

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ: ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Василь КОПЧА

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Юліанна КОПЧА

*студентка юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Щодо дослідження доказів розслідування кримінальних правопорушень полягає в пізнанні різних подій щодо встановлення всіх обставин, які мають юридичне значення до предмету процесуального доказування. Тим самим кожний факт, явище, подія залишають в навколишньому середовищі певні сліди різної події, які можуть бути матеріального чи нематеріального в свідомості людини характеру, що дає можливість за цими слідами встановити факт, подію, явище, що мали місце. Щодо розслідування кримінального правопорушення слідчий сприймає не саме кримінальне правопорушення, а лише його сліди події у вигляді змін в матеріальній обстановці місця події під час його огляду, речових доказів, відомостей, що збереглися в пам'яті людей тощо.

Однак, як показує практика сліди кримінального правопорушення являє собою складний пізнавальний процес,¹ структурними компонентами якого є комплекси логічних достовірних, евристичних пошукових та інтуїтивних операцій. Що стосується криміналістичних версій, які висувуються в сфері практичного розслідування кримінальних правопорушень, а не наукової діяльності з напрямку зібрання відповідних матеріалів на місці пригоди. Однак суб'єктами висунення криміналістичних версій є суб'єкти пізнавальної діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень слідчий, прокурор, експерт та суддя.

Будь-яке криміналістичне дослідження, яке повинно бути перевірено у встановлений законом строк спеціально уповноваженими суб'єктами, які мають на те повноваження в умовах активної протидії з боку зацікавлених у прихованні істини осіб, і висунення та побудова версій відбувається

¹ Курс лекцій з криміналістики О.А. Кириченко, Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула, В.С. Шаповалова; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.

одночасно чи практично одночасно, що не виключає в подальшому побудову нових версій.

Як показує практика предмет доказування обвинувальні та виправдовувальні за ступенем складності внутрішньої структури та комплексні висуваються відносно декількох обставин та прості висуваються лише за однією обставиною залежно від пошукової спрямованості, а ретроспрямовані встановлення обставин минулого та передбачувальні встановлення фактів в теперішньому чи в очікуваному майбутньому.

Криміналістичні напрями, щодо функціональних значень, про висвітлення різних версій то можна розглянути в декількох напрямках ²1) гносеологічному, як метод пізнання в судочинстві; 2) організаційному визначають напрями діяльності суб'єкта розслідування та виступають організаційним початком планування розслідування; 3) тактичному висунення та перевірка версій потребує від суб'єкта розслідування застосування тактичних прийомів.

В подальшому результаті із загального інформаційного масиву формується взаємопов'язаний та внутрішньо узгоджений інформаційний комплекс, який можна розглядати як фактичну базу розслідування. Вона формується з різних речових доказів, які були отримані в результаті проведення оперативно-розшукових та процесуальних дій.

Можна встановити, що перевірка криміналістичних доказів та улік, це діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин, які підтверджують чи спростовують припущення, що складає зміст версії. Перевірка доказів включає виведення можливих наслідків, тобто формування суджень висновків, умовиводів про обставини, які ще не встановлені, але можливі. Також оцінку всіх зібраних доказів, що підтверджують висновок про істинність однієї та хибність інших версій.

Перевірку всіх висунутих версій необхідно здійснювати паралельно, без надання переваг будь-якій із них. Перевірка версій вважається закінченою лише в тому випадку, коли зібрана сукупність доказів, яка вичерпно встановлює всі передбачені законом обставини і виключає будь-які інші пояснення розслідуваного кримінального правопорушення. Розслідування кримінальних правопорушень являє собою безперервну діяльність суб'єкта розслідування з висунення та перевірки криміналістичних версій. Потрібно моделювати подію правопорушення за наявними в реальному часі її відбитками, суб'єкт розслідування висуває обґрунтовані припущення криміналістичні версії.

За даним напрямом, проводяться певні організаційні та процесуальні дії, в результаті яких певні версії можуть спростовуватися, а інші знаходять своє підтвердження. ³Такий процес триває доти, доки із двох наявних версій одна спростовується, а залишається лише одна версія, яка

² Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навч. посіб. С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, І.А. Жалдак та ін. Київ: НАВС, 2016. 66 с.

³ Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. О.О. Алексєєв, В.К. Весельський, В.В. Пяковський. 2-ге вид. пере-роб. та доп. К. : ЦУЛ, 2014. 320 с.

підтверджується об'єктивними даними. В ході доказування на етапі спростування певних версій, можуть висуватися нові криміналістичні версії або трансформуватися вже наявні, що обґрунтовано новими здобутими фактичними даними.

Огляд місця події показує, що у криміналістичній теорії під організацією розслідування розуміється узгоджені та врегульовані дії всіх осіб, органів та підрозділів, залучених у процес розслідування кримінальних правопорушень, для ефективного попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Завданнями організації розслідування кримінальних правопорушень може бути: забезпечення узгодженості, упорядкованості і цілеспрямованості дій органів і осіб під час вирішення поставлених перед ними завдань та забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчо-оперативний рівень організації розслідування конкретного кримінального правопорушення охоплює наступні заходи: отримання вихідної інформації та оцінку слідчої ситуації; конкретизація мети, завдань розслідування, створення уявної моделі майбутньої діяльності; визначення сил і засобів для досягнення завдань розслідування; створення оптимальних умов для проведення слідчих розшукових дій, негласних слідчих розшукових дій та інших заходів, спрямованих на з'ясування обставин кримінального провадження; налагодження належної взаємодії слідчих, оперативних та інших підрозділів; прийняття рішень організаційного характеру; забезпечення кваліфікованого керівництва слідчо-оперативною групою; налагодження систематичного обміну інформацією та звітністю про результати роботи слідчо-оперативних груп і кожного слідчого; контроль за діяльністю з розслідування кримінальних правопорушень; аналіз її результатів; матеріальне, науково-технічне, кадрове та інше ресурсне забезпечення.

Різні методи комплексних та організаційних заходів у конкретному кримінальному провадженні має бути чітко визначеним, конкретним та детальним. Дотримання цих вимог ⁴набуває особливого значення під час розслідування складних багатоепізодних кримінальних правопорушень, що здійснюється групою слідчих. В таких випадках чіткий розподіл функцій між членами групи та організація взаємодії між ними є важливою передумовою ефективності розслідування. Невід'ємною частиною організації розслідування кримінальних правопорушень є його планування – складна розумова діяльність, що спрямована на забезпечення найоптимальніших шляхів досягнення завдань розслідування. Слідчим проводиться різні планування з організацією розслідування у конкретному кримінальному провадженні, під яким розуміють комплекс заходів для створення оптимальних умов його реалізації. Сутність планування полягає в тому, щоб вірно окреслити програму дій під час досудового

⁴ Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування : метод. рек. П.Є. Антонюк, А.О. Антошук, В.В. Пяковський, А.В. Самодін та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с.

розслідування, а організація розслідування в забезпеченні реалізації наміченого плану.

Сам процес збирання, дослідження, оцінки та використання доказів забезпечив встановлення істини у кримінальному провадженні і разом з тим відбувався швидко, без зайвих витрат сил та засобів, цей процес повинен бути цілеспрямованим, організованим.⁵ Внутрішня його організація забезпечується висуненням версій та заснованим на версіях плануванням розслідування.

Згідно до завдань планування розслідування належать: визначення найбільш раціональних шляхів розслідування кримінальних правопорушень; забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності розслідування; забезпечення застосування криміналістичних рекомендацій з урахуванням особливостей кожного конкретного кримінального провадження; забезпечення найбільш ефективних форм взаємодії суб'єкта розслідування з іншими органами та підрозділами, громадськістю в ході розслідування кримінального правопорушення; забезпечення досягнення мети розслідування з мінімальними витратами людських та матеріальних ресурсів, а також економного використання робочого часу слідчого.

Виділяють декілька рівнів планування, щодо розслідування: планування роботи суб'єкта розслідування календарний план; планування розслідування в конкретному кримінальному провадженні; планування проведення окремої слідчої розшукової або іншої процесуальної дії; планування проведення тактичної операції, застосування тактичного прийому; планування етапів розслідування початкового, наступного, заключного. В кожному кримінальному провадженні необхідно відрізнити від планування окремої слідчої розшукової дії, тактичної операції, тактичної комбінації, тактичного прийому.

Кримінальний процесуальний закон не зобов'язує суб'єкта розслідування здійснювати планування, тому не існує встановлених та обов'язкових форм планів. Такі вимоги можуть передбачатися у відомих нормативно-правових актах, в яких в тому числі закріплюються певні форми планів, а також вимоги до їх оформлення та звітування по них. Криміналістичні рекомендації теж пропонують суб'єкту розслідування здійснювати планування на всіх етапах розслідування, що, в свою чергу, не лише організовує діяльність суб'єкта розслідування, але й максимально наближає сам процес розслідування до найбільш ефективного.

⁵ В.В. Копча, Н.В. Копча Криміналістична техніка, тактика і методика: Навчальний посібник. м. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с.